מוסדות
דרכי
תורה
בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

הלכה	אגדה
במצות מעשר כספים	ויפרץ האיש מאד מאד

פרשת ויצא תשפ"ז

שנה כ"ח – קובץ ז' [תתקס"ה]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

©
כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"
להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת ויצא תשפ"ז

במצות מעשר כספים

"**וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך**" (בראשית כ"ח כ"ב).

א

מקור הדין

"אמר ר׳ אילעא באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש, תניא נמי הכי המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות וכו׳, מאי קרא "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך".

ופרש"י, עשר אעשרנו - שני עישורים, הוו להו חומש (כתובות דף נ׳ ע"א).

ובדעת זקנים לבעלי התוס׳ (פרשת ויצא) כתב: "וכל אשר תתן לי, יעקב תקן לתת מעשר מן הממון". הרי לן דבש"ס פירשו נדרו של יעקב לענין מצות צדקה דלא יבזבז יותר מחומש, אך מדברי בעלי התוס׳ למדנו מכאן מקור לדין מעשר כספים.

והנה כתב הרמב"ם (פ"ט מהל׳ מלכים הלכה א׳), "על ששה דברים נצטווה אדם הראשון וכו׳, הוסיף לנח אבר מן החי וכו׳, בא אברהם אבינו ונצטווה במילה והתפלל שחרית, ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום, ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית".

ובראב"ד השיג ע"ז דגם אברהם קיים מעשר דכתיב "ויתן לו מעשר מכל" (בראשית י"ד כ׳). והכסף משנה שם מבאר דרבינו הרמב"ם לא רצה לפרש כן, שהרי אברהם נתן למלכי צדק מעשר **שלל המלחמה** בלבד, ולא משום מצות מעשר, אבל יצחק נתן מעשר **מכל ממונו**, עי"ש, ומשמע מדבריו דיצחק חידש מצות מעשר כספים עי"ש.

הרי לן ג׳ שיטות בראשונים מי מאבותינו נתן מעשר כספים לראשונה, אברהם, יצחק, או יעקב.

והנה איתא בירושלמי (פאה פ"א ה"א, ב׳ ע"ב) במה שאמרו במשנה שדין אלו דברים שאין להם שיעור גמילות חסדים.

"גמילות חסדים: הדא דתימר בגופו אבל בממונו יש לו שיעור ואתייא כיי דמר ר"ש בן לקיש בשם רבי יוסי בן חנינא באושא נמנו שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצוה עד היכן ר"ג בן אינינוא ורבי אבא בר כהנא חד אמר עד כדי תרומה ותרומת מעשר וחרנא אמר [משלי ג ט] כבד את ה׳ מהונך ומראשית כל תבואתך כמראשית כל תבואתך".

הרי לן דתקנת אושא היתה לא רק שלא יבזבז יותר מחומש, אלא שיהא האדם מפריש חומש לצדקה, רק לא הביאו מקור לדברים כדרך שהביאו בבבלי מקור מיעקב אבינו.

ובמה ששאלו עד היכן, ונחלקו אמוראי אם עד כדי תרומה ותרומת מעשר, או כשמראשית כל תבואתך, נחלקו האחרונים בביאור הדברים, בפני משה כתב עד תרומה דהיינו אחד מחמישים כדין תרומה גדולה, או דתרומת מעשר דהיינו אחד ממאה, ולאידך מ"ד כמראשית תבואתך דהיינו כתרומה גדולה.

והגר"א פירש דעד תרומה ותרו"מ היינו אחד מל"ג וכמראשית דהיינו בתרומ"ג אחד מחמישים, עי"ש.

ויש לעיין דבנוסח הגמ׳ בכתובות משמע שלא תיקנו באושא אלא שלא יבזבז יותר מחומש, אבל לא היתה תקנה כלשהי שיש ליתן חומש, אך מדברי הירושלמי משמע שתיקנו אף להפריש חומש לצדקה.

אך מכיון דאפושי פלוגתא לא מפשינן, ועוד שהרי אמרו דתקנת אושא מקורה מנדרו של יעקב אבינו שנדר "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" משמע שאף לדעת הבבלי בכלל תקנת אושא גם שיתן חומש ולא יתן יותר מזה.

ודו"ק בכל זה.

ב

חיוב מדאורייתא או מדרבנן או מנהגא

ומצינו ג׳ שיטות בשורש החיוב של מעשר כספים.

במצות מעשר כספים

א. בגמ׳ תענית (ט׳ ע"א) דרש ר׳ יוחנן "עשר תעשר - עשר בשביל שתתעשר", ושרי לנסויי להקב"ה בהא שנאמר "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר וכו׳ ובחנוני נא בזאת אמר ה׳ צבאות אם לא אפתח לכם את ארובות השמים והריקותי לכם ברכה עד בלי די" (מלאכי ג׳ י׳). ובתוס׳ (שם ד"ה עשר תעשר) הביאו דברי הספרי "עשר תעשר את כל תבואת זרעך, אין לי אלא זרעך שחייב במעשר, ריבית ופרמקטיא וכל שאר רווחים מנין, ת"ל את כל" [ולא מצאתי ד"ז בספרי אבל כיוצ"ב מצינו בתנחומא ובילקו"ש פרשת ראה], ומשמע לכאורה דיש חיוב מה"ת להפריש מעשר כספים, דילפינן לה מקרא.

וכך משמע במרדכי (בבא קמא סימן קצ"ב, ב"ב סימן תרנ"ט) דכתב שחיוב מעשר כספים שוה לחיוב מעשר דגן, אך בתשובת התשב"ץ (ח"א סימן קמ"ד) הביא את דברי המדרש תנחומא (שם) וז"ל: "עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר עשר כדי שלא תתחסר, **רמז** להולכי ימים ולעוסקים בפרקמטיא להוציא מעשר לעוסקים בתורה כדי שימצאו ריווח בפרקמטיא", ומשמע שאין כאן דרשה גמורה אלא רמז וכעין אסמכתא.

ב. יש מן הפוסקים שכתבו שכל חיובו אינו אלא מדרבנן, כ"כ בתשובת מהרי"ל (סי׳ נ"ד) דיש לעשר שלא מן המוקף במעשר כספים כיון שאין חיובו מה"ת [ופלא על החת"ס שכתב (שו"ת יו"ד סי׳ רל"א) בדעת המהרי"ל דחייב מן התורה, לא ראה דברי המהרי"ל הללו]. וכן כתבו הט"ז והש"ך (סי׳ של"א סק"ב), וכן כתב הנודע ביהודה (מהדו"ק יו"ד סי׳ ע"ג) שחיובו מדרבנן.

ג. שיטת הב"ח (סי׳ של"א ס"ק י"ט) דמעשר ממון אינו מן התורה ולא מדרבנן ואינו אלא מנהגא בעלמא. ובשו"ת פני יהושע (או"ח סימן ב׳) החזיק בדרכו של הב"ח. [ותימה על הברכ"י ביו"ד סי׳ רמ"ט שכתב דהפנ"י חולק על הב"ח ונקט דהוי מצוה דרבנן, ובאמת מבואר בסו"ד הפנ"י דהוי מנהג בעלמא עי"ש].

ובשו"ת שבות יעקב (ח"ב סימן פ"ה) גם כתב כנ"ל והוסיף דכיון שלא מצינו כל עיקר דין מעשר כספים בגמרא, ע"כ שאין בזה הלכתא פסיקתא אלא מנהג ומדת חסידות, עי"ש. ועוד תמה שם דהלא במעשר דגן אינו נותן מעשר עני אלא כל שנה שלישית, וכי מעשר כספים חמור ממעשר דגן, וע"כ שאין בזה חיוב גמור כלל.

ובשו"ת חות יאיר (סימן רכ"ד) הביא את תשובת הגאון רבי דוד אופנהיים שדן בהרחבה אם יכול לנכות את ההוצאות מהסכום שממנו מפריש מעשר, ותוך דבריו נקט שמעשר הוי חיוב, והחות יאיר החזיק בדברי הב"ח ואף הוא כתב דכיון שענין זה לא מצינו בתלמודים ע"כ שאין בזה אלא רמז ולא חיוב.

וגאונים אלה כתבו כן אף בדברי הרמב"ם והטור דמה שכתבו דהוי מצוה מן המובחר ומדה בינונית אינו חיוב כלל, עי"ש.

ומקור גדול לשיטה זו מצינו בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (דפוס פראג סימן ע"ד) שכתב:

"מעות מעשר יראה אחרי שהחזיקו לתתם לעניים אין לשנותם למצוה אחרת דנראה כגוזל עניים דאע"פ שאינו מן התורה אלא מנהג הא קיי"ל דברים המותרים ואחרי נוהגים בהם איסור אי אתה רשאי להתירן בפניהם שנאמר לא יחל דברו ולא יחל מדרבנן [כדאי] פ' [ואלו מותרים] (ט"ו ע"א) ול"ד להא דרפ"ק דערכין (ו' ע"ב) ישראל שהתנדב נר ומנורה לבית הכנסת מותר לשנותה למצוה אחרת דשאני התם דאידי ואידי מצוה לגבוה אבל מעות מעשר כספים **כבר זכו בהם עניים ע"י מנהג שכך נהגו כל הגולה ואין לשנות מעניים למצוה אחרת שאין לעניים צורך בהן** דתנן פ"ב דשקלים (משנה ה') מותר עניים לעניים".

הרי לן דאין מעשר כספים אלא מנהג.

ובאמת מפורש כן בדברי הרמ"א שכתב בהלכות רבית (יו"ד סימן קע"ז סעיף כ"ב):

"ובמקום שנהגו לתת מעשר מריוח המעות, אין המקבל יכול ליתן המעשר אלא יתן חציו לנותן והוא יתננו למי שירצה".

הרי שאין מעשר כספים אלא מנהג ולא חיוב גמור מעיקר הדין.

אמנם במה שכתבו השבות יעקב והחות יאיר דכיון שכל ענין זה דמעשר כספים לא נזכר בש"ס מסתבר דלאו הלכתא פסיקתא היא אלא מנהג ומדת חסידות, לכאורה יש לתמוה על הני תרי אריותא, העניקים שבין גדולי עולם, דבאמת מצינו הלכתא גבורתא

והלכתא פסיקתא שאין עליהן חולק ואין להם מקור בש"ס אלא בשאר מדרשי חז"ל, ואציין שתי מקורות:

א. מיעוט המצוי.

הנה הלכה ברורה וידועה דאעפ"י דמה"ת אזלינן בתר רוב, מ"מ להלכה חיישינן למיעוט המצוי. הלכה זו נפסקה פעמיים בשו"ע יו"ד, לענין חיוב בדיקות הראיה (סימן ל"ט סעיף א׳) ולענין חשש תולעים (סימן פ"ד סעיף ח׳). ומקור הלכה זו הביא הרמב"ן במלחמות ריש מס׳ חולין ממדרש ילמדנו, ואין לו כל מקור בגמרא.

ב. דין כסדרן בכתיבת תפילין ומזוזה.

הנה הלכה פשוטה דצריך לכתוב תפילין ומזוזה כסדרן ואם כתב שלא כסדרן פסול אפילו בדיעבד, וכמבואר לגבי תפילין (או"ח סימן ל"ב סעיף כ"ג, ורמ"א שם סעיף א׳), וכן לגבי מזוזה (יו"ד סימן רפ"ח סעיף ג׳).

אין מקור להלכה זו בש"ס, וכל מקורה במכילתא סוף פר׳ בא (פרשה י"ח), עי"ש.

הרי לן הלכתא גבורתא שאין עליהם חולק שאין להם מקור בגמ׳ אלא בשאר ספרי חז"ל, ולמה יפלא שהלכה זו דמעשר כספים דמקורו בתורת כהנים כמובא בתוס׳ ועוד מדרשי חז"ל, ומה בכך שאין להלכה זו מקור בגמ׳, אתמהה. עפר אני תחת רגליהם של גדולי עולם, אך תורה היא וללמוד אני צריך.

עכ"פ נמצא דג׳ שיטות בדבר מהו גדר החיוב להפריש מעשר כספים. האם מחוייב מן התורה, או מדברי סופרים, או שאין בו חיוב כלל אלא הנהגה טובה.

והנה כאמור מצינו כמה מקורות מן הכתובים לדין מעשר כספים. הא׳, מה שהביאו התוס׳ בתענית (שם) "עשר תעשר את כל תבואת זרעך". הב׳, מקרא ד"וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך" וכדכתב בדעת זקנים (שם). הג׳, המבואר בירושלמי דילפינן מקרא דמשלי "כבד את ה׳ מהונך" דיש שיעור לצדקה, אך לא פירשו מהו השיעור, ולכאורה נראה דאם ילפינן לה מפסוקי התורה הוי חיוב מדאורייתא, ואם ילפינן לה מקרא דמשלי אינו אלא דברי סופרים, אלא שאפשר שגם הסוברים שחיובו רק מדרבנן מ"מ אסמכוה אקרא ואין כאן דרשה גמורה.

ג

במה מותר לנסות הקב"ה

בגמ' תענית (דף ט' ע"א) נתבאר שמותר לנסות להקב"ה במצוה זו, וכבר אמרו חכמים עשר בשביל שתתעשר. ונחלקו האחרונים כלפי מה הדברים אמורים. הפתחי תשובה (יו"ד סי' רמ"ז סק"ב) הביא מהשל"ה הק' (מגילה נר מצוה ענין צדקה ומעשר) שכתב דשרי לנסות דוקא **במעשר דגן** אבל לא במעשר כספים, ושכן הסכים המשנת חכמים (הל' יסודי התורה דף י"ז ע"א). ולמהלך הזה אין מקור מדברי הראשונים, ולא עוד אלא שבאור זרוע (סי' י"ג מהלכות צדקה), וכן רבינו יונה בספר היראה, פירשו דרשת רבי יוחנן גם על מעשר כספים ודלא כהפתחי תשובה, אלא דמ"מ סבירא להו דאין הבטחה זו אמורה אלא לגבי **מעשר** בין מעשר כספים ובין מעשר גדולי הארץ ולא לגבי כל צדקה.

אבל הטור (יו"ד סי' רמ"ז) כתב הלכה זו ד"בחנוני נא בזאת" לגבי מצות צדקה בכללותה, וכן כתב בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סימן תמ"ה) דהמעשר דקרא "עשר בשביל שתתעשר" היינו צדקה, וכן נראה בפשטות שהוא דין כללי בצדקה, והרמ"א (שם סעיף ד') הביא בזה את שתי הדעות.

ובשאילת יעב"ץ (ח"א סוף סי' ג' ד"ה ועוד הא וד"ה ומכלל) כתב ראיה לשיטת השל"ה מדברי הגמ' (שבת קי"ט ע"א) שם אמרו: "עשירים שבא"י במה הן זוכין א"ל בשביל שמעשרים שנאמר עשר תעשר עשר בשביל שתתעשר. שבבבל במה הם זוכים א"ל בשביל שמכבדין את התורה, שבשאר ארצות בשביל שמכבדין את השבת". הרי לן להדיא דבשאר ארצות ליכא סגולה דמעשר המביא לידי עשירות, שמעשר הארץ אינו נוהג בחו"ל, ומעשר כספים אין בו סגולה לתשלום גמול, ולכן נקטינן התם דבשכר שמכבדין את התורה ואת השבת זוכים, ולא בזכות המעשר.

אמנם יש להעיר דחז"ל ידעו שבפועל עשירים שבחו"ל לא דקדקו במעשר כספים וכך אמרו להדיא בביצה (ל"ב ע"ב): "עתירי בבל יורדי גיהנם הן", וברש"י שם "שאינם מרחמין לעשות צדקה". וכן סיפרו שם על שבתאי בן מרינוס. הרי שידעו חז"ל שלא נתנו צדקה כראוי, וע"כ דמטעם אחר היו זוכין, וז"פ.

אך לכאורה צדקו דברי היעב"ץ, שהרי עוד אמרו שם דעשירים שבשאר ארצות זוכים לעושר משום שמכבדין את השבת, ואין לנו כל סיבה להניח שלא הפרישו מעשר כספים, וע"כ שאין סגולת העשירות אלא במעשר דגן שאינה נוהגת בחו"ל, ודו"ק.

ד

בגדר החיוב

עוד יש לעיין בסוגיא דמעשר כספים מה שורש חיובו, האם הוי בגדר מצות מעשרות וכמשמעות הלשון **מעשר** כספים, או שמא הוי ענף ממצות הצדקה, וכמו שנתנו חז"ל שיעור **כמה רשאי לתת** בצדקה, דהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש, אפשר שקבעו שיעור גם **כמה מחויב ליתן** מעיקר הדין דהיינו כדי עישור מנכסיו.

וכבר נתבאר לעיל (סימן ג׳) דאפשר דנחלקו בזה הבבלי והירושלמי, דבבבלי (כתובות נ׳ ע"א) נשנה דין זה דהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש בלשון שלילה, דהיינו שלא יתן יותר מחומש, אבל אין חיוב לתת לכל הפחות חומש. אך בירושלמי (פ"א דפאה משנה א׳) משמע שהתקנה היתה שיפרישו חומש, דאמרינן התם, "באושא התקינו שיפריש חומש נכסיו למצוה", והוי תקנה לחומרא.

ולפי זה נראה דלבבלי נאמרו שני גדרים בדיני צדקה, האחד דחייב מעיקר הדין להפריש מעשר מנכסיו מדין צדקה ואין זה מדין מעשר, ועוד נתחדש שהרוצה לבזבז אל יבזבז יותר מחומש. אך לדעת הירושלמי לכאורה שני השיעורים שנאמרו סותרים זה לזה, כיון שבשניהם נאמר חיוב כמה ליתן, ועל כן נראה דצריך לחלק דאכן הגדר של חיוב נתינת חומש הוי שיעור בדין צדקה, ואף מי שלא השלים הפרשת חומש מנכסיו ואינו מקיים מצות צדקה בשלימותה, מכל מקום יש לו להפריש מעשר מנכסיו כדי לקיים מצות מעשר כספים.

אך כבר כתבתי לעיל (אות א׳) דבאמתאין נראה שנחלקו בזה הבבלי והירושלמי, ואכמ"ל.

ובאמת מסתבר דאם דין מעשר כספים הוא מן התורה וילפינן לה מקרא ד"עשר תעשר את כל תבואת זרעך", ע"כ דהוי דין במעשר כמשמעות הפסוק כולו דלא נאמר במצות הצדקה.

אבל אם הוי מדרבנן וכ"ש אם הוי מנהג בעלמא נראה שאכן מדיני צדקה היא, וז"פ.

ה

תנאי החיוב

ולהלכה נקטו רוב גדולי הדורות עיקר כשיטת הב"ח דאין בו חיוב לא מה"ת ולא מדברי סופרים אלא הנהגה טובה, אלא שאם נהג כן ג' פעמים, אפילו לשיטת הב"ח, נהפך להיות חיוב דאורייתא מחמת דין נדר, דומיא דכל מי שנוהג מנהג של מצוה ג"פ, דאע"פ שלא קבל על עצמו נעשה נדר ובעי התרה. כן כתבו החוות יאיר (סי' רכ"ד) וכ"כ בשו"ת חת"ס (יו"ד סימן רל"א), אלא שמרן הגרש"ז אוירבך זצ"ל במנחת שלמה (ח"א סי' צ"א אות כ') נקט דיש לסמוך לגבי זה על התרת נדרים שעושין בערב ר"ה, ואע"פ שיש פקפוקים על עצם ההתרה שעושין אם מועילה לנדר גמור, מ"מ בכה"ג שלא קיבל על עצמו בלשון נדר אלא נהג כן ג' פעמים יש לסמוך על התרה זו, עי"ש.

ויש שכתבו לחייב מעשר כספים מכח מנהג המקום אע"פ שהוא בעצמו לא נהג כן, ועיין בפרי חדש (סי' תצ"ו) שהאריך בכללי המנהג. ומכל מקום לדידן נראה דלא שייך לחייבו מטעם זה כיון שאין מנהג מוסכם בדבר. ומכל מקום נקטינן עיקר ההלכה כשיטת הב"ח דאין בו חיוב אלא מדת חסידות ומנהג ראוי.

ולכן נראה דמי שפרנסתו דחוקה מאד אין צריך להפריש מעשר כספים, אמנם ודאי ממדת חסידות ראוי ליתן, ועוד שהותר לנסות להקב"ה במצוה זו לדעת רוב הפוסקים כמבואר [ואע"פ שיש שכתבו שלא הותר אלא במעשר דגן כמבואר לעיל אות ג'], ומשום כן ודאי שראוי לכל אדם להשתדל במצוה חשובה זו.

ו

השימושים בכספי מעשר

נחלקו הפוסקים איזה שימושים מותר לעשות בכספי מעשר, הרמ"א (יו"ד ריש סימן רמ"ט) כתב: "ואין לעשות ממעשר שלו דבר מצוה כגון נרות לביהכנ"ס או שאר צרכי דבר מצוה רק יתננו לעניים", אבל הדרישה (שם סק"א) הביא בשם תשובת מהר"ר מנחם מ"צ דכל מצוה שתבוא לידו מותר, כגון להיות בעל ברית, או לקנות

ספרים ללמוד בהם ולהשאילן לאחרים וכדו׳. והביאו דבריו הט"ז והש"ך (שם סק"ג). וכן כתב בשו"ת חת"ס (יו"ד סי׳ רל"א), אלא שתלה זאת בכוונתו הראשונה, דדוקא אם היתה דעתו מתחילה להשתמש בכספי מעשר לשאר צרכי מצוה שרי, וק"ו אם אמר בפיו שרוצה להשתמש בהם אף לשאר צרכי מצוה אין פקפוק בדבר.

ומ"מ פשוט דאין להתיר להוציא כספי מעשר לצורך קניית ד׳ מינים בסוכות או מצות לפסח וכדו׳, דאע"פ שצרכי מצוה הן, מ"מ הרי אלה **לצרכי עצמו**, משא"כ כשמוציא הממון לשאר צרכי מצוה כגון לקנות נרות לביהכנ"ס או עליה לתורה מכספי מעשר יש מי שמתיר, כמבואר שם כיון שהכסף הולך לצורך ביהכנ"ס דהוי צרכי רבים. ויסוד הדבר דמעשר כספים צריך **ליתן לאחרים** ולא לקנות **לעצמו** צרכי מצוה. אך צ"ע לכאורה מה שכתב דמותר להיות בעל ברית, דלכאורה הרי זה כאילו קונה לעצמו דבר מצוה, ונראה דמיירי כשאבי הבן עני, וקמ"ל שאף על פי שנהנה בכך שהוא בעל ברית מכל מקום מותר כמו לקנות עליה לתורה, ודו"ק.

והיוצא מדברינו דג׳ דרגות נאמרו בהלכה זו, דכשמוציא לצרכי מצוה של עצמו ודאי דאסור, וכשמוציא ממון לאחרים לצרכי מצוה נחלקו האחרונים וכמשנ"ת, ולהוציא לצורך עניים ממש וזה עיקר המצוה לכו"ע.

והנה כל האחרונים הנ"ל הבינו שדברי תשובת מהר"ר מנחם מ"צ סותרים את דברי הרמ"א, אך בבאר הגולה (שם אות ה׳) כתב בשיטת הרמ"א דהטעם שאינו יכול לקנות נרות לביהכ"נ הוא מכיון שמחוייב הוא בכך אינו פוטר עצמו במעות מעשר, אבל במצוה שאינו מחויב בה אף לדעת הרמ"א יכול לקיימה ממעשר, ולפי"ז אין סתירה בין שיטתו ושיטת מהר"ם הנ"ל, ודו"ק בכ"ז. וראה עוד מש"נ בזה להלן (סי׳ כב-כג).

והנראה עיקר דמצד עיקר הדין דין מעשר כספים כדין מעשר עני מן הדגן ואין ליתנו אלא לעניים בלבד, אך מנהגנו ליתן מעשר כספים לכל צרכי מצוה כגון צרכי ביהכ"נ וכדו׳, וזאת עפ"י שיטת הב"ח שאין מע"כ חיוב גמור אלא מנהג ומדת חסידות, אך מ"מ כתב הנצי"ב (ר"ה ד׳ ע"א) דרק בצדקה לעניים יש הבטחה שיתעשר, וכ"כ בשו"ת כתב סופר (יו"ד סימן פ"ד) וכך משמע מדברי הרדב"ז (ח"ג סי׳ תמ"א) שכתב דרק משום תקנת עניים הותר לנסות את הקב"ה וכדכתיב בחנוני נא בזאת, עי"ש.

בסימנים הקודמים יש מקורות חשובים בענין אם מותר ליתן מעשר לשאר צרכי מצוה.

ז

מעות מעשר לצורך שיעורי תורה לנשים

ולפני זמן מה נשאלתי לגבי נתינת כסף מעשר לצורך החזקת שיעורי תורה לנשים, ונראה דאע"פ שפטורות מתלמוד תורה מ"מ פשוט דנחשב כצרכי מצוה, כיון שמחויבות לדעת את ההלכות הנוגעות למצוות שלהן, וכן מצוות הן לעסוק בעניני המידות, אמונה, ויראת שמים. ולכן נראה דיש להתיר זאת, כיון שמנהג דידן שמותר להשתמש בכספי מעשר אף לשאר צרכי מצוה ולא רק לצרכי עניים בלבד.

ח

אם מותר להתנות שכר אברך כולל בניכוי מעשר ממלגתו

ובדבר המנהג שנהגו בכמה כוללים שמתנין תשלום שכר הלומדים תמורת ניכוי כספי המעשר ממלגתם, לדעתי יש לפקפק בזה מכמה טעמים. א. אין ראוי לחייבו לתת מכספו מעשר בכל גווני שאינו אלא מנהג טוב ואין בו חיוב לדעת הרבה פוסקים. ב. שמא עני הוא ופטור מהפרשת מעשר כספים מעיקר הדין אליבא דכו"ע. ג. חוששני דיש בזה חשש גזל כיון שמסכים לדבר רק בעל כרחו, ומכל מקום לא הוי גזל גמור כיון דקיי"ל בב"ב (דף מ"ט ע"ב) דתליוהו וזבין הוי זבינא, ומסתבר דהוי כתלויהו וזבין ולא כתליהו ויהיב, דתמורת מעשרותיו האברך מתקבל לכולל, וכיון שאמר רוצה אני מהני, ומכל מקום ודאי שלא הותר לכתחילה. ובפרט אם מצות מעשר כספים הוי מדין מעשר ולא מדין צדקה יש לומר דהוי כמסייע בבית הגרנות כדי לקבל ממנו את מעשרותיו דהוי איסור גמור.

ומכל מקום יכול לבקש מן האברך לתת את דמי המעשר שלו או חלק מהם לטובת הכולל בו הוא לומד ומן הראוי שיעשה כן מצד חובת הכרת הטוב. אך בשום אופן אין ליצור מצב שהאברך מחוייב ואנוס ליתן מעשרותיו לכולל.

ומאז אמרתי לאברכי הכולל שפרנסתם דחוקה שיכולים הם ליתן מעשר זה לזה, אך לא יקפידו לחשב שיתן זה כנגד זה ממש, דהו"ל כהערמה [ועיין במגילה (דף ז' ע"א) דמחלפי סעודתייהו]. ועיין עוד בשו"ת מנחת יצחק (ח"ו סימן ק"א).

ויפרץ האיש מאד מאד

"ויפרץ האיש מאד מאד ויהי לו צאן רבות ושפחות ועבדים וגמלים וחמרים" (ל, מג).

"וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן, לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד" (רמב"ם הל' שכירות פרק יג הלכה ז).

לבן הארמי גדול הרמאים היה, וכבר דרשו מה שנקרא לבן **הארמי** אותיות רמאי, וכ"כ בעל הטורים כה, כ) "לבן הארמי, אותיות הרמאי". וכ"ה בדעת זקנים (כט, ב) "לבן רמאי היה ועל כן נקרא לבן הארמי".

ומקור הדברים בבראשית רבה (סג, ה):

"א"ר יצחק אם ללמד שהיא [רבקה] מארם נהרים והלא כבר נאמר מפדן ארם, מה ת"ל ארמי בת בתואל הארמי מה ת"ל אחות לבן הארמי אלא בא ללמדך אביה רמאי ואחיה רמאי ואף אנשי מקומה כן, והצדקת הזו שהיא יוצאה מביניהם למה היא דומה לשושנה בין החוחים, ר' פנחס אמר כתיב וילך פדנה ארם, מה תלמוד לומר אל לבן הארמי, מלמד שכולן כללן ברמאות".

אכן רמאי בן רמאי היה, ואבי אבות הרמאים.

וכבר בתחילת היכרותו עם יעקב אבינו איש תם יושב אהלים נהג עמו מנהג רמאות והבטיח לו את רחל והכניס את לאה תחתיה, וכך גם בעבודתו של יעקב החליף את משכורתו עשרת מונים, והפר כל הסכם וכל תנאי שביניהם, ואעפ"כ התהלך עמו יעקב בתום וביושר, ועבד עמו בכל כוחו.

ואף שכתוב "עם עקש תתפתל" (תהלים יח, כז), וכבר כתב בספר

החינוך (מצוה שלח) שרשות ביד האדם להשיב למי שמאנה אותו כגמולו הרע וישוב עמלו בראשו, אין זה דרכו של יעקב שכל ארחותיו אורחות יושר.

תורתנו הקדושה ספר הישר היא, וכמ"ש (יהושע י, יג) "הלא היא כתובה על ספר הישר", ובמס' ע"ז (כה, א) אמרו שהתורה קרויה ספר הישר על שם ספר בראשית שהוא ספר האבות, ואבותינו הקדושים ישרים היו בתכלית. "אשר עשה האלקים את האדם ישר והמה בקשו חשבנות רבים" (קהלת ז, כט).

ראה זה פלא בבאר הגולה (חו"מ סימן שמח אות ה) במה שכתב הרמ"א (סעיף ב שם) שטעות עכו"ם מותר, וכתב בבה"ג שמ"מ ראוי לאדם לקדש שם שמים ולא ליהנות מטעות עכו"ם אלא להשיב לו את אבידתו ולהחזיר לו את טעותו ולקדש שם שמים. והוסיף:

> "ואני כותב זאת לדורות שראיתי רבים גדלו והעשירו מן טעות שהטעו העכו"ם ולא הצליחו וירדו נכסיהם לטמיון ולא הניחו אחריהם ברכה, וכמוש"כ בספר חסידים סימן תתרע"ד רבים אשר קידשו ה' והחזירו טעויות העכו"ם בדבר חשוב גדלו והעשירו והצליחו והניחו יתרם לעוליהם".

ויש בנותן טעם להדגיש מי הוא בעל הדברים ומאן הוא מרא דשמעתתא, הלא כתב באר הגולה בהקדמה לספרו שקראו באר הגולה משום שבעודו ילד קטן נאלצה כל משפחתו לברוח מביתם באישון לילה מפרעות הגויים שהרסו וטבחו ללא רחמים וחמלה וגלו גולה אחר גולה, גולה וסורה, עי"ש.

ומטבע אנוש היה שינצור בלבו איבת נצח לגויים האכזריים, ולא היא, אלא בטוהר לבו ונפשו הוא הגבר שקורא לבני עמנו לנהוג ביושר ובהגינות אף עם נכרים שמהם יצאו אותם רוצחים ארורים.

כמה נשגבים הדברים.

ב

ומתוך דבריו של באר הגולה למדנו שהנוהג במידת היושר יזכהו הקב"ה בהצלחה וברכה מנכסיו, ובדין הוא שיטול שכרו לא רק בעולם הבא אלא אף בעולם הזה, והן הנה שהצליחו והניחו יתרם לעולליהם.

וכבר הקדימו הרמב"ם בהלכה הנ"ל בכותבו שיעקב הצדיק עבד עם לבן בכל כוחו "לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר ויפרץ האיש מאד מאד".

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח **משה** בן
מוה"ר **יוסף דוד** ז"ל

נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת **מלכה מחלה** בת
הר"ר **מרדכי זיסקינד** ז"ל

נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר **דוד הגר** הי"ו
לוס אנג'לס